

Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri*

Volkan YILMAZ**

Nurhan YENTÜRK***

Özet: Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi’nin kabulüyle birlikte, engelli kişilere yönelik küresel politika yaklaşımında önemli değişiklikler olmuştur. Sözleşme ile birlikte engelli kişilerin dezavantajlı bir grup olarak tanımlandığı ve hedeflendiği kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı sosyal programlara dayalı bir yaklaşımdan, engelli kişilerin insan haklarının tüm kamu politikası alanlarında hesaba katıldığı bir yaklaşıma geçiş gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, bu makale bahsi edilen küresel politika yaklaşımı değişikliğinin Türkiye’de karşılık bulup bulmadığını, bulduysa ne ölçüde karşılık bulduğunu incelemektedir. Makale bu soruyu Türkiye’de engelli kişilerin haklarını hayata geçirmek üzere 2006 ve 2015 yılları arasında gerçekleştirilen kamu harcamalarının bileşimini ve düzeyini inceleyerek yanıtlamaktadır. Her ne kadar engelliliğe ilişkin kamu harcamalarının düzeyi yıllar içinde artmış ve harcamaların bileşenleri yeni politika uygulamaları ile birlikte çeşitlenmişse de, engelli politikaları alanında en yüksek oranda harcamanın doğrudan engelli bireyleri hedefleyen kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı sosyal programlara yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilen harcama temelli analize dayanarak bu makalede engellilik alanında hakim politika yaklaşımının engelli haklarının tüm kamu politikaları alanlarında etkin bir biçimde hesaba katılmasından çok, engelli kişilerin bir dezavantaj grubu olarak ve “hak eden yoksulların” bir parçası olarak inşasına katkı verdiği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Engelli kişiler, Türkiye, kamu harcamaları, kategorik sosyal programlar, engelli hakları

Public Expenditures for People with Disabilities in Turkey in the Last Decade

With the ratification of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, global policy perspective towards people with disabilities has underwent a significant shift from a perspective

* Geliş Tarihi: 08.09.2016

** Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı.

*** Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi

based on categorical and means-tested social welfare programs treating people with disabilities as a disadvantaged group and targets them accordingly to one that mainstreams disability rights in all domains of public policy. In this context, this article examines if and to what extent this shift in global policy perspective towards people with disabilities has been adopted in Turkey. The article investigates the abovementioned question by exploring the composition and the level of public expenditures made for the realization of the rights of people with disabilities in Turkey between 2006 and 2015. We found that while the level of public expenditures related to disability increased over the years and its composition was diversified with the introduction of new policy programs, the largest portion of public expenditures related to disability policies has been made for categorical and means-tested social welfare programs targeting exclusively people with disabilities. Based on the public expenditure analysis, we argue that this policy approach might contribute to social construction of people with disabilities as a disadvantaged group and a part of the “deserving poor”, rather than effectively mainstreaming disability rights in all domains of public policies.

Keywords: People with disabilities, Turkey, public expenditures, categorical social welfare programs, disability rights

Kamu Politikalarında Engellilik: İhtiyaç Kategorisinden, Engelli Kişilerin İnsan Hakları Yaklaşımına

Engellilik değişik tarihsel ve toplumsal bağlamlarda farklı hakim yaklaşımlar çerçevesinde anlamlandırılmış bir toplumsal ilişkiyi ve kolektif deneyimi nitelendirmektedir (Engelliliğin tarihine ilişkin kapsamlı bir çalışma için bkz. Stiker, 1999). Örneğin özellikle semavi dinler temelinde geliştirilen yaklaşımlar engelliliği bireyin kaderi olan bir tür sınav olarak anlamlandırırken, engelsiz çoğunluk ile engellilerin ilişkisini eşitsiz fakat şefkat içeren bir hayırseverlik ilişkisi olarak kurgulamaktaydı. Dinlerden farklı olarak değişime en azından kuramsal olarak açık bir çerçeve sunan modern tıp ise engelliliği -asında kendi kurgusundan başka bir şeye de tekabül etmeyen- model insan bedenine ve ruhsal yapısına göre bir anormallik ve/veya eksiklik ya da fazlalık durumu olarak tanımladı. Bir başka deyişle modern tıp engelliliği bireyin bedeninde ve/veya ruhunda işaretledi, *bastalıklılaştırdı* ve *düzeltilmeye* (model insana benzetmeye, model insana göre eksikliği gidermeye ya da fazlalığı almaya) yönelik tıbbi müdahalelere açık hale getirdi (Medikal modele yönelik eleştirilerden biri için bkz. Hahn, 1993).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa başta olmak üzere Küresel Güney'in de önemli bir bölümünde ortaya çıkan refah devleti modelinde engelliler bir dezavantaj grubu ya da bir ihtiyaç kategorisi olarak sosyal politikaların hedef kitlelerinden biri olarak tanımlandılar (Stone, 1984). Engellileri hedef alan sosyal politika uygulamaları sosyal yardımlar, tıbbi ve sosyal rehabilitasyonu da kapsayan sağlık hizmetleri ve büyük oranda kurum temelli bakım hizmetlerini içeriyordu. Her ne kadar bu politika uygulamaları birbirleriyle çelişen mantıklar üzerine kuruluysalar da, bir ortaklıkları vardı. O ortaklık ise refah devletinin engelliliği tıbbi bir mesele olarak tanımlaması ve tıp otoritelerini engellilik tespiti için görevlendirmiş olmasıydı (Stone, 1984). Tıp otoritelerinin engelli olduğunu tespit ettiği kimseler yukarıda saydığımız desteklerden faydalanabiliyorlardı. Bir başka deyişle, engelliler toplumun genelinden ayrı bir ihtiyaç grubu olarak tanımlanıyor ve bu ihtiyaç grubuna ayrı –ve genellikle bu grubun fikrine danışılmadan– birtakım hizmetler sunuluyordu. Sosyal politika yazınında bu tür sosyal programlara kategorik sosyal programlar adı verilmektedir. Kategorik sosyal programlar, sosyal sigortalara yaptıkları katkıdan ve gelir durumlarından bağımsız olarak belirli toplumsal kategorilere ait kişilere devlet tarafından sunulan gelir desteği programlarını nitelemektedir (Gal, 1998).

Büyük oranda engelliliğe tıbbi yaklaşımı temel alan bu sosyal politika yaklaşımı engelli hakları hareketinin kendi sözünü üretmeye başlaması ve engellilerin insan hakları yaklaşımının akademi içerisinde yer bulmaya başlaması ile özellikle Batı Avrupa ülkelerinde büyük oranda güç kaybetti. Bu güç kaybının ana nedenlerinden birini engelli hakları hareketinin sosyal politika uygulamalarının hedefleri ve yöntemleri ile hemfikir olmamaları oluşturdu (Sapey vd., 2001). Hareket, engellilerin yalnızca sosyal politikaların hedef kitlesini oluşturmasını kabul edilemez buldu ve bu politikaların engellilerin değil bu politikaların engellilerden çok bu politikaları oluşturanlara ve uygulayanlara hizmet ettiğini iddia etti (örn. Albrecht, 1992). Özellikle engellilerin yaşamını etkileyen sosyal politikaların hedeflerini ve yöntemlerini bu sosyal programlardan faydalanacak engellilerin belirlemesi gerektiğine işaret etti.

Engelliliğin toplumsal modeli (bkz. Oliver, 1996) bu eleştiri üzerinden üretildi. Bu model, kendi haleflerinden farklı olarak, engelliliği toplumsal bir ilişki olarak tanımladı. Engellilerin yaşadıkları sorunların bedensel ve ruhsal *farklılıklarından* değil, toplumun (kültürün, ekonominin, siyasetin vb.) bu farklılıkları sistematik bir dezavantaja dönüştürmesinden kaynaklandığı iddia edildi. Bu yaklaşıma göre, sosyal politikaların engellileri *hedeflemek* yerine, engellileri dezavantajlı konuma iten *sağlamcı* toplumu (kültürü, ekonomiyi, siyaseti) (Miller vd., 2004) dönüştürmesi gerekmektedir. Engellilik Çalışmaları alanının önde gelen düşünürlerinden Tom Shakespeare'den bu modele etkili bir eleştiri geldi. Shakespeare, engelliliğin toplumsal modelinin toplumsal yapılar vurgu yaparken bireysel deneyimleri arka plana ittiğine işaret etti ve engellilerin hem toplumsal yapılar hem de bedenleri tarafından *engellendiklerini* iddia etti (Shakespeare, 2003).

Türkiye'de engelliler üzerine akademik ve siyasi tartışmaları incelediğimizde, engelli hakları alanında ilk kıpırdanmaların 1950 ve 1960'larda ilk engelli derneklerinin kurulması (Altı Nokta Körler Derneği ve Türkiye Sakatlar Derneği) ile başladığı görülmektedir. Devletin alana girmesi ise öncelikle 1949 yılından itibaren gelişmeye başlayan sosyal sigortaların bir parçası olarak maluliyet sigortasının (Özbek, 2006) ortaya çıkışı ile oldu. Maluliyet sigortası çalışma yaşamında sakatlanan kişilere yönelik bir erken emeklilik programı olarak işledi. Ardından 1970'li yıllarda iki farklı gelişme yaşandı. Bunlardan ilki engellilerin istihdamını artırmaya yönelik asgari engelli çalıştırma yükümlülüğü getirilmesi (Altan, 1976) oldu. İkincisi ise yoksul engellilere yönelik sosyal yardımların başlaması idi. Bu alanda atılan ciddi adımlardan biri olan 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kurulması, büyük ölçüde siyasi irade eksikliği nedeniyle, engelli hakları yaklaşımının tüm kamu politikalarında anaakımlaşmasını¹ sağlayamamıştı (Aysoy, 2008).

Ülkemizde 2000'li yıllarla birlikte uluslararası eğilimlerle eşzamanlı olarak yerel ve ulusal düzeyde siyasi iradenin engelliliği önemli bir politika alanı olarak tanımaya ve tanımlamaya başladığını görüyoruz. Engelli haklarına ilişkin uluslararası gelişmelerin ve özellikle Avrupa Birliği müzakere sürecinin sağladığı pozitif ivmenin de katkısıyla, ülkemizde engellilerin sorunlarına yönelik siyasi ilgi 2005 yılında Engelliler Yasası'nın TBMM'den geçmesi ile yeni bir boyut kazandı. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin imzaya açılması ile engelli bireylerin haklarının küresel ölçekte tanınırlığa ulaşmasını takiben, ülkemizin de bu Sözleşme'ye taraf olması ve Ek İhtiyari Protokolü onaylaması Türkiye'de engelli yurttaşların haklarının savunusuna uluslararası bir referans noktası kazandırdı.

Engellilerin dezavantajlı bir hedef kitle ya da bir ihtiyaç grubu olarak kamu politikaları tarafından inşa edilmeye başlanması özellikle 1970'li yıllarda asgari engelli çalıştırma yükümlülüğünün getirilmesi ve yoksul engellilere yönelik ihtiyaç tespitine dayalı sosyal yardımların yürürlüğe girmesi ile olmuştu. O günden bugüne engelli yurttaşların kamu nezdinde de engelli sayılabilmesi ve kategorik sosyal programlardan faydalanabilmeleri açısından sağlık raporları kilit bir konumda bulunmaktadır. Bilindiği üzere, engellilere yönelik hizmetlerden faydalanmanın şartlarından birini yüzde 40'ın üzerinde engel oranını gösteren bir sağlık raporu almak oluşturmaktadır. Engelliler için engel oranı gösteren sağlık raporlarının engellilere yönelik desteklerden faydalanmanın ön koşulu olması bu raporları ve engel oranı hesaplamalarını engellilerin kamudan taleplerinde merkezi bir konuma getirmiştir (Yılmaz, 2011). Bu uygulama, toplumu engelliler ve engelsizler olarak iki

¹ Anaakımlaşırma kavramını İngilizce'deki *mainstreaming* kavramının karşılığı olarak kullanıyoruz. Anaakımlaşırma kavramı ilk olarak cinsiyet bağlamında kullanıldı ve cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesi için tüm kamu politikalarının kadın ve erkeklere olası etkilerinin dikkate alınmasını öngören ve kadının insan hakları yaklaşımını esas alan bir stratejiyi betimledi. Daha sonra aynı stratejinin engellileri kapsayan bir eşit yurttaşlığın tesis edilmesi için de kullanılabileceği fikri ortaya atıldı.

net gruba ayırırken hem önemli sayıda engellilik deneyimi yaşayan yurttaşın engelli olarak tanınmasının önüne engel çıkarmakta hem de engelli haklarının tüm kamu politikalarında anaakımlaştırılması yaklaşımına tezat oluşturmaktadır.

Her ne kadar engellilerin bir dezavantajlı hedef kitle olarak kamu politikaları tarafından inşa edilmesinin tarihi özellikle 1970'li yıllara dayansa da, 2005 yılında kabul edilen Engelliler Kanunu bu makalede tartışacağımız sonuçları nedeniyle bu tarihin en önemli dönüm noktasını oluşturmuştur. Engelliler Kanunu ve sonrasında yürürlüğe giren yasal değişiklikler engellilere yönelik her türlü ayrımcılığı açıkça yasaklamışlar ve bu yaklaşımlarıyla engelliliğin toplumsal modelinin kamu politikalarıyla hayata geçirilmesine kapı aralamışlardır (Türkiye'de engelli haklarına ilişkin mevzuat ve uygulamadaki hak ihlallerini inceleyen kapsamlı bir çalışma için bkz. TOHAD, 2015). Olumlu yasal değişikliklere rağmen, engellilik alanındaki kamu harcamaları üzerine yaptığımız bu çalışma, engellilerin insan hakları yaklaşımın kamu politikalarına henüz bütünsel bir biçimde yansımadağı ve engelliliğin kamu politikalarında halen bir ihtiyaç kategorisi olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Çalışmada engellilere yönelik kamu politikalarının gelişimini engellilere yönelik harcama yapan kamu kurumları ve yaptıkları harcamalar üzerinden inceleyeceğiz. İkinci bölümde engellilere yönelik harcama yapan kurum ve kuruluşların yaptıkları harcamaların kapsamını inceleyeceğiz ve bu çalışmada izlenen yöntemi anlatacağız. Üçüncü bölümde engellilere yönelik harcama yapan kurumların bilgilerini bir araya getirerek 2006-2015 yılları arasındaki döneme ait engellilere yönelik toplam kamu harcamalarına ilişkin topladığımız verileri paylaşacağız. Son ve dördüncü bölümde ise engellilere yönelik kamu harcamalarındaki değişiklikler ile engellilere yönelik kamu politikalarının genel yaklaşımı arasındaki ilişkiyi irdeleyeceğiz.

Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının Kapsamı ve İzlenen Yöntem

Ülkemizde engellilere yönelik kamu harcamaları maluliyet sigortasının hayata geçirildiğı 1940'ların sonundan, Engelliler Yasası'nın kabul edildiğı 2005 yılından bu yana hayata geçirilen farklı sosyal programlara yapılan harcamaların toplamıdır. Her ne kadar bugüne kadar bu sosyal programlar politika yapımcılar tarafından bir arada düşünülmemiş ve bu programların sistematik bir bütün oluşturması hedeflenmemiş olsa da, engellilere yönelik toplam kamu harcamalarını ve bu harcamaların bileşenlerini bir bütün olarak incelemenin ülkemizin engelli hakları alanındaki politikasına ilişkin önemli bir bilgi verebileceğı inancındayız.

İncelediğimiz dönemde engellilere yönelik kamu harcaması yapan kurumlardan birini -daha sonra kapatılan- Özürlüler İdaresi (ÖZİDA) oluşturmaktadır. 2006 yılından 2011 yılına kadar ÖZİDA'nın harcamaları Tablo 1'de verilmiştir. 3.6.2011 tarihi ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)

ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB) kurulması kararlaştırılmış ve ÖZİDA'nın yaptığı araştırma ve koordinasyon görevi de ASPB'nin Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (EYHGM) bünyesine alınmıştır. 2012 yılından itibaren, daha önce ÖZİDA bütçesi üzerinden izlenen tüm harcama kalemleri, artık EYHGM üzerinden izlenmektedir. EYHGM bütçesi içinde personel maaşları ile Engelliler Destek Programı gibi engellilik alanında uygulanan programların giderleri de yer almaktadır.

Engellilere yönelik harcama yapan kamu kurumlarından bir diğeri Sosyal Güvenlik Kurumu'dur (SGK). SGK primli sosyal sigorta sisteminin parçası olan maluliyet aylığı ve sürekli iş göremezlik geliri (iş kazası maaşı) programlarını yürütmekle sorumludur. SGK'nın mallulük ve iş kazası nedeniyle bağladığı erken emeklilik maaşları toplam harcama miktarı açısından engellilere yönelik kamu harcamalarının en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu maaşlara yapılan toplam harcamalar yayınlanmamaktadır. Ancak SGK'nın yayınladığı Aylık İstatistik bültenlerinde malulen emekli olan ve iş kazasına bağlı iş görememezlik nedeniyle emekli olanların yıllar itibariyle sayıları (Emekli Sandığı, BAĞKUR ve SGK için ayrı ayrı) yayınlanmaktadır. Bu sayıların yıllık asgari emekli aylığı ile çarpılması sonucu SGK'nın engelliler yönelik yaptığı toplam harcama yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir.²

2022 sayılı Kanun çerçevesinde, 65 yaşını doldurmamış olmakla birlikte, geliri kanunda belirtilen seviyenin altında olanlardan, başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde engelli olanlara; 18 yaşını dolduran ve kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan engelli çocuklara; 18 yaşını dolduran, kanunen bakmakla mükellef kimsesi olmayan ve herhangi bir işe yerleştirilememiş olan engellilere; engel derecelerine bağlı olarak ve kanunen bakmakla yükümlü oldukları 18 yaşını tamamlamamış engelli yakınlarına bakım ilişkisi fiilen gerçekleşmek kaydıyla aylık bağlanmaktadır. Gündelik kullanımında "2022 aylığı" olarak anılan engellilere yönelik aylık gelir desteği gelir tespiti sonucunda verilmektedir. 2022 sayılı Kanun uyarınca engelli aylığı almaya hak kazanmanın koşulu, engelli bireylerin gelir düzeylerinin muhtaçlık sınırının altında (hane içerisinde kişi başı aylık gelirin asgari ücretin üçte birinden düşük olması) olmasıdır. Aylık düzeyleri bakıma ihtiyacı bulunan engellilere yönelik aylık 18 yaşından büyük ve yüzde 70 ve üzeri derecede engelli olanlar, engelli aylığı 18 yaşından büyük ve yüzde 40 ile yüzde 69 arası engelli olanlar, engelli yakını aylığı 18 yaşından küçük engelli yakını olanlar için farklılaşmaktadır. Ayrıca silikozis hastalığı mağduru işçilere yapılan ödemeler de bu kapsamda yer almaktadır. Tüm bu harcamalar 2012 yılına dek SGK'nın Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü üzerinden izlenebilmektedir. 2012 yılından itibaren bu harcamalar ile ilgili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) yetkilendirilmiştir.

² Söz konusu harcamayı da değerlendirmemize eklememiz gerektiğini belirten Çalışma ve Toplum Dergisi hakemine teşekkür borçluyuz.

ASPB, engelli aylıklarına ek olarak, gündelik kullanımda “evde bakım aylığı” olarak bilinen harcamaları da gerçekleştirmekle yetkilidir. 5358 sayılı Kanun ile evde bakılan ve geliri kanunla belirtilen miktarın altında kalan engellilere asgari ücret tutarında evde bakım aylığı bağlanmasına imkan tanınmış; ve özel bakım kurumlarından bakım hizmeti alan engellilere de kurum bakımı masraflarını karşılamak amacıyla asgari ücretin iki katı düzeyinde bir ödeme yapılması öngörülmüştür. 2006 yılından 2011 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) gerçekleştirdiği bu harcamalar 2012 yılından sonra ASPB'ye devredilmiştir.

2011 yılına kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), 2011 yılından sonra ise ASPB'ye bağlı olarak kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü sosyal güvenceden yoksun engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarını kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik araç/gereç/tedavi desteklerine ve engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınmasına yönelik yapılan harcamalar gerçekleştirmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) harcamaları içerisinde engellileri ilgilendiren tek harcama kalemini muhtaçlık aylığı oluşturmaktadır. Fakat Genel Müdürlük tarafından bu amaçla yapılan harcamaların ne kadarının engellilere yönelik olduğunu ayırtmak mümkün olmamaktadır. VGM tarafından yapılan toplam harcama miktarının, engellilere yönelik yapılan harcamalar içerisinde ihmal edilebilir düzeyde olması nedeniyle, muhtaçlık aylığının tümünü engellilere yönelik yapılmış gibi kabul etmeyi uygun bulduk.

Engellilere yönelik harcama gerçekleştiren kurumlardan bir diğeri ise Türkiye İş Kurumu'dur (İŞKUR). 1970'li yılların ortalarından itibaren engelli istihdamını artırmak amacıyla belirli bir büyüklüğe ulaşmış özel sektör kurumları ve tüm kamu kuruluşlarına asgari düzeyde engelli kişi çalıştırma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu çerçevede çıkarılan “Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyonun Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” uyarınca engelli çalıştırmadığı için işverenlerden kesilen ve kuruma aktarılan para cezaları İŞKUR bütçesinde açılan özel tertibe gelir olarak kaydedilmekte ve bu kaynak engellilerin mesleki eğitimi, rehabilitasyonu ve istihdamına yönelik projelere tahsis edilmektedir. İŞKUR'un faaliyet raporunda bu amaçla açılan kurslar için yapılan harcamalara yer verilmediği için Ceza Fonu'ndan gerçekleştirilen tüm harcamaları engellilere yönelik harcamalar olarak kabul ettik.

Engellilere yönelik yapılan eğitim harcamaları Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) iki genel müdürlüğü bünyesinde yapılmaktadır. Bu genel müdürlükler Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'dür. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli öğrencilere de hizmet veren rehberlik araştırma merkezleri (RAM) ve devletin engellilere yönelik özel eğitim okullarını bünyesinde bulundurmaktadır.

Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü ise 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu çerçevesinde kurulan ülkedeki tüm özel eğitim kurumlarının

bağlı olduğu genel müdürlüktür. Bu genel müdürlüğün engelliler açısından önemi ise özel eğitim okulları ile sayıları 1.500'ü aşan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin bu müdürlüğe bağlı olmasından ileri gelmektedir.

Engellilere yönelik harcama yapan bir diğer kamu kurumu ise Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'dür (GSGM). GSGM bünyesinde çeşitli spor federasyonları bulunmaktadır. Bu federasyonlar arasında engellilere yönelik spor federasyonları da yer almaktadır. Engelli spor federasyonları arasında Bedensel Engelliler, Görme Engelliler, İşitme ve Konuşma Engelliler Federasyonları yer almaktadır. GSGM'nin bütçesinden bu federasyonlara kaynak aktarılmaktadır. Engelli spor federasyonlarına aktarılan bu kaynağı da engellilerin spor aracılığıyla toplumsal katılımlarının artırılması amacıyla kullanılan bir kaynak olarak değerlendirerek çalışmamıza kattık.

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) engelli üniversite öğrencilerine yönelik burs sağlamaktadır. KYK genel olarak ülke içerisinde yüksek öğrenim gören gençlerin, sosyal ve kültürel gelişimlerini kolaylaştırmak amacıyla, başarılı ve ihtiyaç sahibi öğrencilere karşılıksız burs vermektedir. Bu bursların hedef kitlesini anne ve/veya babası vefat eden, Darüşşafaka Lisesi mezunu, gazi ve şehit çocuğu, devlet koruması altında yaşayan, amatör milli sporcu, terör sebebiyle köyü boşaltılan gençler ile birlikte engelli gençler oluşturmaktadır. Engelli öğrencilere yönelik burs harcamalarını engellilere yönelik harcamalar kapsamında değerlendirdik.

Engellilere yönelik harcama gerçekleştiren kurumlardan bir diğeri ise Kalkınma Bakanlığı'dır. 2008–2012 yılları için Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Eylem Planı hazırlanmış ve 18 Haziran 2008 tarihinde, 2008/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Sosyal Destek Programı (SODES) Kalkınma Bakanlığı çalışmaları kapsamında yürürlüğe konulmuştur. Program kapsamında istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor olmak üzere üç başlık altında hazırlanacak sosyal projelere hibe sağlanmaktadır. Her başlık altında yapılan projeler ve bütçeleri Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Bunlar içinde yer alan engellilere yönelik projeler engelli harcamalarına dahil edilmiştir.

Çalışmamızda merkezi yönetim kapsamındaki genel ve özel bütçeli idarelerin engellilere yönelik harcamalarına yer verdik. Mahalli idarelerin engellilere yönelik harcamaları bu çalışmada yer almamaktadır ve yeni bir çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi psikiyatrik teşhis almış kişileri de engelli kategorisi içinde değerlendirmektedir. Ülkemizde de psikiyatrik teşhis almış kişiler engelli statüsü kapsamında çeşitli sosyal desteklere hak kazanabilmektedirler. Bu çerçevede ruh sağlığı hizmetlerine yönelik harcamalar da engellilere yönelik harcamalar kapsamına dahil edilebilir. Fakat bu harcamalar teşhis ve tedaviye yönelik harcamalar olması nedeniyle, temelde sağlık harcaması niteliği taşımaktadırlar. Bu nedenle bu çalışmada biz ruh sağlığı hizmetlerine yönelik harcamalarını değerlendirme kapsamının dışında bıraktık.

Engellilere yönelik kamu harcamalarını derlerken kullandığımız yöntem şu şekilde özetlenebilir: Özürlüler İdaresi'nin tüm harcamalarının doğrudan ya da dolaylı olarak engelli yurttaşlara yönelik olduğundan hareketle harcamalarının tümünü hesaba kattık. Özürlüler İdaresi'nin harcamalarını izlemek için Maliye Bakanlığı kaynakları yeterli olmaktadır. Özürlüler İdaresi dışında hiçbir kurumun tüm harcamaları engellilere yönelik değildir. Bu nedenle diğer kurumların engellilere yönelik harcamalarını ayrıştırabilmek amacıyla, kesin hesaplarını ya da faaliyet raporlarını inceledik. Örneğin yukarıda belirtilen kurumlardan SHÇEK, SYDGM ve YURTKUR'un engellilere yönelik harcamaları faaliyet raporlarından elde edilmiştir. MEB faaliyet raporlarına internet üzerinden ulaşamadığı için, MEB'in engellilere yönelik harcama verilerini MEB'in kesin hesap cetvellerinden aldık. SGK'nın engelli aylığı kapsamındaki harcamalarını kurumun internet sayfasında yer alan ve düzenli bir biçimde kamuoyu ile paylaşılan istatistiklerinden elde ettik. 2012 yılından itibaren bu veriler ASPB'nin faaliyet raporlarında yer almaktadır. İŞKUR'un engellilere yönelik mesleki eğitim, rehabilitasyon ve istihdam desteği amacıyla yaptığı harcama bilgilerini Kalkınma Bakanlığı'ndan aldık. Engelli spor federasyonlarına ayrılan kaynak 2012 yılına kadar haber ajansı bilgilerine dayanılarak bulunmaktaydı. Son üç yılda bu bilgilere haber ajansları üzerinden de ulaşamamaktadır. SODES'in engellilere yönelik projelere aktardığı kaynak toplam içinde oldukça küçük bir harcama oluştursa da, tüm projelerin amaç ve bütçelerinin ayrıştırılmış biçimde internette açıklanmış olması şeffaflık açısından örnek oluşturmaktaydı. Ne yazık ki, bu şeffaf veri paylaşımı 2010 yılında sona ermiştir. Bakanlığın, 2008 ve 2009 yılları için internet sitesinden yayınladığı projeler ve bütçeleri 2010 ve 2011 yılları için kısıtlı olarak yayınlanmış ve projelerle ilgili bilgiler verilirken bütçelerine yer verilmemeye başlanmıştır. 2010 ve 2011 yılları için projelerin bütçe bilgileri yetkililerden talep edilerek alınmıştır. Çok küçük olan bu harcamalar için son yıllarda tahmini harcama rakamlarını kullandık.

Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamaları: 2006-2015

Yukarıda saydığımız kurum ve hizmetler temelinde topladığımız harcama verilerini bir araya getirdiğimizde, engellilere yönelik toplam kamu harcamalarına ilişkin bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Tablo 1, 2006 - 2015 yılları arasında engellilere yönelik gerçekleştirilen toplam kamu harcamalarını ve bu harcamaların hizmet alanlarına dağılımlarını göstermektedir. 2006 yılının başlangıç olarak seçilmesinin nedeni Engelliler Kanunu'nun 2005 yılının sonlarına doğru yürürlüğe girmesidir.

Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri

TABLO 1: Engellilere Yönelik Kamu Harcamaları, Harcamacı Kurumlara Göre, 2006-2015, TL

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
2022 Sayılı Kanun Çerçevesinde Ödenen Özürlü Aylıkları (2006-2011 arası SGK, 2012 ve sonrası ASPB)	537.471.498	843.637.697	1.070.140.836	1.339.241.799	1.495.767.961	1.587.947.782	1.865.261.205	2.316.689.916	2.593.147.228	2.854.382.816
SGK Mallulük Ödemesi (4-a,b ve c)	976.574.584	1.093.217.841	1.171.565.711	1.266.198.636	1.439.247.296	1.640.132.220	1.852.324.677	2.009.759.120	2.337.649.751	2.691.427.460
ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GM (2006-2011 arası ÖZÜRLÜLER İDARESİ)	3.305.000	4.349.000	4.128.000	5.147.000	5.145.000	8.883.000	24.881.300	20.954.921	26.164.357	28.777.988
Evde Özürlü Bakım Aylığı ve Bakım ve Rehabilitasyon Hizmetleri (2006-2011 arası SHÇEK, 2012 sonrası ASPB)	66.160.686	141.209.263	528.856.457	1.126.365.890	1.776.694.105	2.480.389.101	3.299.856.262	3.697.536.189	4.274.782.851	4.731.761.820
SYDTF 1 (Özürlü araç/gereç/tedavi giderleri)	1.994.745	1.673.976	1.754.075	1.206.480	707.907	991.600	97.722	812.010	1.038.578	1.038.263
SYDTF 2 (Özürlü öğrencileri eğitim kurumlarına taşıma bedeli)	16.563.641	21.075.018	29.276.586	37.337.333	48.840.097	60.590.423	77.300.000	85.000.000	95.000.000	155.000.000
İŞKUR (Özürlülere yönelik istihdam ve mesleki rehabilitasyon harcamaları)	3.534.755	4.563.949	5.851.151	5.253.865	9.871.616	13.367.148	17.305.487	17.574.058	20.000.000	25.000.000
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (Engelliler ayrıştırılmamış muhtaçlık aylığı)		12.923.247	14.494.846	12.950.740	13.940.795	15.756.840	16.152.493	17.046.081	20.815.150	22.679.075
MEB ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GM			258.059.052	294.599.705	353.837.148	500.286.012	633.534.139	660.048.958	677.410.290	769.202.511
MEB ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI GM	263.187.188	685.710.016	830.961.428	862.663.787	906.720.974	1.122.235.128	1.263.384.975	1.411.126.055	1.525.542.110	2.321.982.129
YURTKUR (Engelli öğrencilere yönelik burs)	190.320	108.000	78.720	92.880	64.800	673.920	764.400	601.440	1.195.200	2.071.080

Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri

GENÇLİK VE SPOR GM/Bakanlığı (Engelli Spor Federasyonlarına aktarılan miktar)			4.150.000	4.250.000	8.200.000	12.425.000	21.000.000	30.000.000	37.000.000	45.000.000
SODES (Engellilere yönelik proje harcamaları tahmini)				1.800.300	3.893.675	5.390.549	6.000.000	6.000.000	6.000.000	6.000.000
TOPLAM ENGELLİLERE YÖNELİK HARCAMA	1.868.982.417	2.808.468.007	3.919.316.862	4.957.108.414	6.062.931.374	7.449.068.722	9.077.862.660	10.273.148.749	11.615.745.515	13.654.323.142
GSYM	758.390.785.210	843.178.421.420	950.534.250.716	952.558.578.826	1.098.799.348.446	1.297.713.210.117	1.416.798.489.819	1.567.289.237.901	1.748.167.817.000	1.953.561.330.002
TOPLAM ENGELLİLERE YÖNELİK HARCAMA/ GSYH %	0,25	0,33	0,41	0,52	0,55	0,57	0,64	0,66	0,66	0,70

Kaynaklar: 2. satır SGK Aylık İstatistik Bülteni, Sigortalı istatistikler ve mali İstatistiklerden yararlanarak tahmin edilmiştir.
www.sggk.gov.tr

1, 3, 4,ve 5. satır Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı faaliyet raporları

Gençlik ve Spor Bakanlığı Engelli Spor Feredasyonları harcamaları son üç yıl tahminidir.

SODES Engelli projeleri için harcamaları verliire son 4 yıl için tahminidir.

İşkur Ceza fonu harcamaları Kalkınma Bakanlığından alınmıştır. Son iki yıl tahminidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü engellilere yönelik harcamalar, Vakıflar Genel Müdürlüğü faaliyet raporları

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü harcamaları,
2014 öncesi kesin hesaplar, www.muhasabat.gov.tr; 2014 ve 2015 ödenek cetvelleri www.bumko.gov.tr

Engelliler Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2005 yılından bu yana engellilere yönelik kamu harcamalarında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, 2006 yılında engellilere yönelik gerçekleşen toplam kamu harcaması yaklaşık 1.8 milyar TL iken, bu rakam 2015 yılında yaklaşık 13.6 milyar TL'ye yükselmiştir.

Engellilere yönelik yıllık kamu harcamalarını gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranlayarak incelediğimizde, 2006 yılında bu oran yaklaşık binde 25 iken, 2015 yılında bu oranın binde 70'e ulaştığı ortaya çıkmaktadır. Engellilere yönelik kamu harcamalarının GSYH'ya oranı 2006-2015 yılları arasında neredeyse 3 kat artış göstermiştir.

Ülkemizde engellilere yönelik sosyal politikaları incelediğimizde, 2005 yılından bu yana, hem geçmiş yıllarda kapsamı dar olan sosyal programların kapsamının genişletildiğini, hem de engellilere yönelik yeni sosyal programların başlatıldığını görüyoruz. Bu yeni programlardan biri evde bakım aylığıdır. Kurum bakımı modeline alternatif olarak uygulamaya sokulan bu aylığın faydalanıcı sayısı kurumlardan hizmet alanların sayısının çok üzerine çıkmıştır. 2016 yılı Eylül ayı itibariyle kamu kurum bakımı hizmetinden faydalanan engelli kişi sayısı 6.815; kamunun gündüzlü bakım hizmetinden yararlanan engelli kişi sayısı 411, özel kurum bakımı hizmetinden faydalanan engelli kişi sayısı ise 11.724'tür (ASPB, 2016). Buna karşın 2016 yılının Eylül ayı verilerine göre 480.276 kişi evde bakım aylığı almaktadır.

Tablo 1, Engelliler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından yıllar içinde engellilere yönelik kamu harcamalarının değişen yapısını da göstermektedir. Engellilere yönelik kamu harcamalarının değişen yapısı engellilere yönelik politikadaki gelişmelerin sonucudur. Örneğin gelir yoksulu engellilere yönelik gelir desteği programı kapsamında sağlanan desteğin miktarının artırılması ve programdan faydalanan kişi sayısının artışı (2005 yılında yaklaşık 330 binden, 2015 yılında yaklaşık 710 bine (ASPB, 2016)) bu harcama kaleminde de ciddi bir artışa neden olmuştur.

Harcama bileşenleri de değişim göstermiştir. 2006 yılında engellilere yönelik en yüksek kamu harcama kalemini primli sistemin parçası olan maluliyet aylığı oluştururken, 2015 yılında kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı bir nakit desteği programı olan evde bakım aylığı maluliyet aylığının yerini almıştır. 2006'dan 2015'e dek engelli çocukların eğitimine yönelik harcamalarda da önemli bir artış olduğu ve bu artışla birlikte bu harcamaların, örneğin 2006 yılındaki en yüksek harcama kalemi olan maluliyet aylığı toplam miktarını 2015 yılı itibarıyla aştığı görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre malullük aylığı ve sürekli iş göremezlik geliri alanların sayısı 159 binin üzerindedir (SGK, 2016). Aynı yılda ASPB'nin engelli aylığından yararlanan (silikozis hastaları dahil) kişi sayısı ise 708.702'dir.

Engellilere yönelik harcamaların 2015 yılındaki dağılımı incelendiğinde, ASPB ve SGK tarafından (ve görece çok daha küçük miktarda olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kalkınma Bakanlığı tarafından) engellilere yönelik

gerçekleştirilen nakit transferlerinin (maluliyet aylığı, sürekli işgöremezlik geliri, engelli aylığı ve evde bakım aylığı) engellilere yönelik toplam kamu harcamasının yüzde 76’sını oluşturduğu görülmektedir.

Engellilerin eğitimine yönelik (MEB, YURTKUR ve SYDTF’nin öğrenci taşıma harcamaları dahil olmak üzere) kamu harcamaları ise engellilere yönelik toplam kamu harcamasının yüzde 30’unu oluşturmaktadır. 2015-2016 eğitim öğretim yılında özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma eğitiminde toplam 288.486 öğrenci yer almaktadır. 2014-2015 eğitim öğretim yılında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören öğrenci sayısı 349.681’dir (ASPB, 2016). İŞKUR tarafından engellilerin mesleki eğitimi, rehabilitasyonu ve istihdamına yönelik projelere sağlanan hibeler ise engellilere yönelik kamu harcamalarının yaklaşık yüzde 1’ine denk gelmektedir.

Sonuç Yerine

Son on yılda engelli yurttaşlara yönelik kamu harcamalarında önemli bir artış eğilimi göze çarpmaktadır. Bu artışta en önemli rolü engellilere yönelik nakit transferlerinin kapsamı, miktarı, çeşitliliği ve faydalanıcı sayısındaki değişiklikler oynamış görülmektedir. Günümüzde engellilere yönelik kamu harcamalarının bileşimi incelendiğinde nakit transferlerinin bu harcamalar içinde ağırlık kazandığı görülmektedir.

Uygulanan nakit transfer programları kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı bir niteliktedir. Bu programlar kategori içinde bir evrenselci yaklaşıma da sahip değillerdir. Başka bir deyişle, engellileri hedefleyen nakit transferleri engellilerin tümünü değil, yalnızca belirli bir gelirin altında yaşayan engellileri hedeflemektedirler. Örneğin engelli aylıkları, engellilerin yalnızca resmi yoksulluk sınırı altındakileri hedeflemektedirler. Bu nitelikleriyle ihtiyaç tespitine dayalı bir yapıdadırlar. Bu durum, ülkemizde engellilere yönelik sosyal politikaların uygulamada ağırlıklı olarak, engelliliğe tıbbi yaklaşımı esas aldığı, engellileri bir ihtiyaç grubu olarak gördüğünü ve temelde yoksullukla mücadele niteliği arz ettiğini ortaya koymaktadır. Engellilik alanında tespit ettiğimiz bu olgu Türkiye’de son on yılda sosyal harcamalardaki artışın daha çok kategorik ve ihtiyaç tespitine dayalı programlara yapılan harcamalardan kaynaklandığına ilişkin değerlendirmelerle (Buğra ve Candaş, 2011) uyumludur.

Yaptığımız incelemede ortaya çıkan engellilere yönelik kamu harcamalarında nakit transferlerinin ağırlığı, her ne kadar bu transferler özellikle yoksullukla mücadele konusunda önemli bir toplumsal işlev üstlenseler de, kamunun engellilerin eşit yurttaşlığının tesis edilmesi için uzun vadeli, sistematik ve kurumsal bir dönüşüme yol açacak politikalara yeterli kaynak ayırmadığını da göstermektedir.

Ülkemiz engelli bireylerin insan haklarının evrensel ve kapsamlı bir biçimde tarif edildiği ve engelli hakları örgütlerinin önemli çabaları sonucunda hazırlanan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ne taraf olmuştur. Bu olumlu

gelişmenin hayata geçirilmesi ancak ülkemizin engellilere yönelik tüm politikalarında kapsamlı bir anlayış değişikliğine gidilmesi ile mümkündür. Bu anlayış değişikliği çerçevesinde, engelli bireylerin hayatlarını doğrudan ya da dolaylı biçimde etkileyen tüm kamu politikalarının hak temelli bir biçimde yeniden kurgulanması, engelli hakları yaklaşımının tüm politika alanlarında anaakımlaştırılması ve engelli bireylerin özellikle insan hakları yaklaşımını esas alan engelli dernekleri yoluyla tüm karar alma süreçlerine aktif ve tam katılımının sağlanması gerekmektedir.

Engelli haklarının hayata geçirilmesine yönelik bir kamu politikaları yaklaşımının engellilik alanını yoksullukla mücadele politikalarından ayırıştırması beklenir. Bu açıdan incelendiğinde ülkemizde engellilere yönelik kamu harcamalarının önemli bir bölümü yoksullukla mücadele niteliği taşımaktadır. Engellilerin eşit yurttaşlığının tesisi yalnızca doğrudan engellileri hedefleyen politika müdahaleleri ile değil (rehabilitasyon veya nakit transferleri), toplumsal yapıyı engelli hakları çerçevesinde dönüştürmeyi hedefleyen politika müdahaleleri ile hayata geçirilebilir. Engellilerin eşit yurttaşlığının tesis edilmesi için uygulanabilecek orta ve uzun vadeli politikalar arasında, sonradan oluşan engelliliği önlemeye yönelik uygulamalar (örneğin iş kazası riskini en aza indirecek tüm önlemler), engelli bireylerin yaşamın tüm alanlarına tam ve eşit katılımı için gerekli olan erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi,³ engelli bireylerin eğitiminin ve istihdamının bu alandaki kurumların ve uzmanların engelli kişilerin haklarını hesaba katacak biçimde dönüştürülmesi yoluyla desteklenmesi, isteyen engelli bireylerin bağımsız yaşam kurmalarının ve bağımsız yaşamlarını sürdürmelerinin kolaylaştırılması, tüm kamu personelinin engelli hakları alanında eğitilmesi ve engelli bireylere hizmet verecek insan kaynağının yetiştirilmesi sayılabilir.

Nakit transferleri toplumun genelinden daha yüksek oranda yoksulluk altında yaşama riski olan engelli kişilerin ve içinde yaşadıkları hanelerin düzenli bir gelir edinmeleri açısından önemli bir toplumsal işlev görmektedirler. Fakat yoksullukla mücadele politikalarının yalnızca engelli kişilerin yaşadıkları haneleri hedeflemesi gerekmez. Aynı gelir düzeyinin altındaki tüm haneler hedeflemeye dahil edilebilirler. Ülkemizde yoksullukla mücadele alanında yapılan bu tercihten bağımsız olarak, engellilere yönelik nakit transferi programlarına yönelik harcamaların ve aylık düzeylerinin ülkemizde engellilerin insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına ulaştırıp ulaştıramadığı da araştırmalar yoluyla incelenmelidir.

Engellilere yönelik kamu harcamalarının değerlendirilmesi kamu politikalarının engelli hakları temelinde izlenmesinde göstergelerden yalnızca *biri*

³ Örneğin, ASPB tarafından yürütülen Ulaşılabilirlik Destek Programı (UDEP) bu çerçevede atılan adımlardan biridir. Fakat bu programın izlediği proje temelli yaklaşımın ülke çapında sistematik, sürdürülebilir ve kapsamlı olarak ulaşılabilirlik hedefine ulaşmada etkin bir yöntem olup olmadığı üzerine değerlendirmeye ihtiyaç vardır.

olarak düşünölmelidir. Engellilere yönelik kamu harcamalarındaki artışı tek başına engelli kişilerin daha iyi yaşam koşullarına eriştiklerinin ispatı olarak değerlendirmek hatalı olur. Böylesi bir değerlendirme yapabilmek için kullanılacak göstergeler kamu harcamalarının ne tür sosyal programlara yöneltildiği ve bu programların toplumsal algıyı, kurumları ve uygulamaları engelli hakları yönünde ne ölçüde dönüştürebildiği temelinde oluşturulması faydalı olacaktır. Bu nedenle engellilere yönelik kamu harcamaları içinde engelli haklarının tesisine yönelik kamu harcamalarının ayrı bir harcama kalemi olarak incelenmesi gerekmektedir.

Engelli haklarının tüm politika alanlarında anaakımlaştırılmasına yönelik her düzenleme kamu bütçesinden yeni bir harcama yapılmasını gerektirmeyebilir.. Örneğin, Dünya Engellilik Raporu'nda belirtildiği üzere, kamu sektörünün yapacağı her türlü hizmet alım ihalesinde alınacak hizmetin engellilerin erişimine imkan verecek bir biçimde sunulması ihale şartlarından biri haline getirilebilir (Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası, 2011). Böylesi bir yaklaşım kamuya ek bir maliyet ve işgücü gereksinimi doğurmadan engelli haklarının her kamu hizmetinin oluşturulmasında ve sunulmasında anaakımlaştırılması hedefine hizmet edecektir. Örneğin, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun internet sitesi yaptırmak amacıyla açacağı bir ihaleye bu internet sitesinin engelli bireyler için erişilebilir olmasını (örn. ekran okuyucu programların çalışmasına imkan verecek biçimde yapılması) bir şart olarak eklemesi ek bir işgücü ve maliyete gereksinim olmadan erişilebilirliğin sağlanmasını beraberinde getirecektir.

Engelli hakları yaklaşımını tüm kamu politikalarında anaakımlaştırmak mümkündür ve pratiktir. Engelli hakları yaklaşımının tüm politika alanlarında anaakımlaştırılması ancak bu yönde güçlü bir siyasi iradenin ortaya çıkması, bu iradeyi arkasına alarak politika üretecek bir kamu idaresinin varlığı ve engellilerin tüm karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması ile mümkündür. Bu yaklaşım çerçevesinde, her ne kadar geçmişte bu rolü üstlenmedeki etkinliği tartışılır olsa da, Özürlüler İdaresi Başkanlığı benzeri bir kurumun ya da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile engelli hakları örgütlerinin temsil edildiği üst düzey bir yürütme komitesinin kurulması ve bu komitenin engelli hakları yaklaşımını kamu politikalarının tümünde anaakımlaştırma ile görevlendirilmesi uygun olacaktır. Böylesi bir komitede engelli bireylere ve engelli hakları örgütlerine olabildiğince geniş söz hakkı tanınması (Örneğin, komitedeki toplam oy dağılımında engelli hakları örgütleri temsilcilerinin toplam oy ağırlığının, kamu kurumları temsilcilerinin oy ağırlığından fazla olması gerekir), böylesi bir komitenin bu yaklaşımı hayata geçirirken başarıya ulaşmasında kilit rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR:

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016) Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler: Ekim 2016 İstatistik Bülteni, Ankara.
- Albrecht, G. L. (1992) *The Disability Business: Rehabilitation in America*, Sage Publications, Kaliforniya.
- Altan, Ö. Z. (1976) *Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları*, Eskişehir, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Aysoy, M. (2008) *Hayatı Paylaşmak için Engel Çok*, İstanbul, Açık Yayınları.
- Buğra, A., Candaş, A. (2011) "Change and Continuity Under an Eclectic Social Security Regime: The case of Turkey." *Middle Eastern Studies*, cilt 47, no.3, s.515-528.
- Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası (2011) *World Report on Disability*, Malta.
- Hahn, H. (1993) "The political implications of disability definitions and data." *Journal of Disability Policy Studies*, cilt 4, no.2, s.41-52.
- Gal, J. (1998) "Categorical Benefits in Welfare States: Findings from Great Britain and Israel" *International Social Security Review*, cilt 51, no.1, s.73-102.
- Miller, P., Gillinson, S., ve Parker, S., (2004) *Disablism: How to Tackle the Last Prejudice*, Demos, Londra.
- Oliver, M. (1996) *Defining Impairment and Disability: Issues at Stake, Exploring the Divide: Illness and Disability içinde*, C. Barnes and G. Mercer (der), The Disability Press: 39-54, Leeds.
- Özbek, N. (2006) *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, İstanbul, Emeklilik Gözetim Merkezi-Tarih Vakfı.
- Sapey, B., Stewart, J., ve Harris, J., (2001) *Disability: Constructing Dependency Through Social Policy, Managing Diversity and Inequality in Healthcare içinde*, C. Baxter (der), Elsevier Health Sciences, s. 122-149, Londra.
- Shakespeare, T. (2003) *Rights, Risks and Responsibilities: New Genetics and Disabled People, Debating Biology: Sociological Reflections on Health, Medicine and Society içinde*, S. J. Williams, L. Birke ve G. A. Bendelow (der), Routledge, Londra.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2016) *SGK İstatistik Yıllığı 2015*, Ankara.
- Stiker, H. J. (1999) *A History of Disability*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Stone, D. (1984) *The Disabled State*, Temple University Press, Philadelphia.
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) (2015) *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014*, Ankara.
- Yentürk, N., ve Yılmaz, V. (2012) *Engellilere Yönelik Harcamaları İzleme Kılavuzu, STK Çalışmaları - Eğitim Kitapları, Kamu Harcamaları İzleme Dizisi no. 5*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
<http://stk.bilgi.edu.tr/stkButce.asp>
- Yılmaz, V. (2011) *The Political Economy of Disability in Turkey: Disability and Social Policy Reform in Turkey*, LAP-Lambert Academic Publishing, Almanya.